

Objectgegevens

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
postcode en plaats : 1506 DB Zaandam
gemeente : Zaanstad

oorspronkelijke functie : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
huidige functie : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'

bescherming : gemeentelijk monument

architect : J. en D. Eilmann, Zaandam
bouwdatum : 1883 (vrijmetselaarsloge); 1885 (conciërgewoning)

datum beschrijving : 16 december 2002
datum foto :

Kadastrale aanduiding

(nr. 59)
gemeente : Zaandam
sectie : 01K
nummer : 02999

(nr. 61)
gemeente : Zaandam
sectie : 01K
nummer : 00808

Eigendomsregistratie

ontrekking gegevens : juli 2002

soort recht : eigenaar
gerechtigde : De Loge Anna Paulowna
straat en nummer : J.H. Dunantstraat 49
postcode en plaats : 1561 BB Krommenie
gemeente : Zaanstad
telefoon (privé) :
telefoon (werk) :

---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
plaats : Zaandam

Redengevende omschrijving

De conciërgewoning en het logegebouw vormen tezamen een ensemble en zijn als zodanig van architectuurhistorisch belang. Het herenhuis, verenigingsgebouw van de vrijmetselaarsloge Anna Paulowna, met voorgevel in eclectische trant uit 1883 is van architectuurhistorische waarde vanwege het zeldzame bouwtype (logegebouw), vanwege de eclectische vormgeving van de voorgevel, en de gaafheid van de hoofdvorm en de detaillering. Het ensemble is van cultuurhistorische waarde als exponent van de vrijmetselarij. Beide panden vormen een kenmerkend en beeldbepalend onderdeel van de 19de-eeuwse bebouwing aan de Stationsstraat.

Objectbeschrijving

Inleiding

Het logegebouw (nr. 61) is een fors, halfvrijstaand pand, gelegen aan de zuidzijde van de Stationsstraat. Het pand ligt direct aan de straat. Rechts opzij loopt een smalle gang, aan de straat afgesloten met een poort. Aan de linkerkant staat de bijbehorende conciërgewoning (nr. 59), met links daarvan eveneens een smalle gang, aan de straat afgesloten met een houten poort.

De vrijmetselaarsloge Anna Paulowna werd gesticht in 1817. In 1883 verhuisde de loge van de Dam 2 (café-restaurant 'Suisse') naar een nieuw gebouw aan de Stationsstraat, gesticht op grond (aan de 'Sporstraat'), aangeboden door mevrouw J.C. van Wessem-Corver, weduwe van een logelid. Het plan was om het gebouw, uitgezonderd de tempel, mede te exploiteren als verhuurlokaal voor vergaderingen. 'Broeder' Eilmann werd met de uitvoering belast; opdrachtgever was het Bestuur der Loge Anna Paulowna te Zaandam. Op 18 mei 1883 werd de eerste steen gelegd. In 1885 werd ter linkerzijde een conciërgewoning gebouwd, eveneens naar ontwerp van Eilmann. In 1912 is de kap boven de tempelruimte gewijzigd en de borstwering aldaar hoger opgetrokken. In de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw gevorderd en ingericht tot kringhuis van de N.S.B.. Hierbij is het oorspronkelijke interieur en de inrichting van de tempel (de zaal op de verdieping) geheel verloren gegaan. De tempelruimte werd opgedeeld in kamers, en de in oorsprong vensterloze ruimte werd aan de achterzijde voorzien van een groot venster. Direct na de bevrijding heeft het gebouw gediend als tijdelijke districtsgevangenis voor collaborateurs. Toen de vrijmetselaars hun gebouw uiteindelijk terugkregen was het aan een grondige renovatie toe. In 1949 werd de tempelzaal hersteld, de vensters in de achtermuur werden weer dichtgemetseld en de zaal kreeg een nieuw toogplafond. De onder de tempel gelegen verenigingszaal werd in dat jaar heringericht met een koofplafond.

Omschrijving

Het LOGEGEBOUW is gebouwd op een rechthoekig grondplan en is samengesteld uit een ondiep voorhuis van twee bouwlagen en een zolder, en een dito, maar dieper achterhuis. Het voorhuis heeft een afgeknot schilddak, gedekt met gesmoorde kruispannen; op het iets hogere achterhuis een flauwhellend zadeldak met de nok haaks op de straat en een dakschild aan de voor- en de achterzijde. De dakvlakken zijn eveneens gedekt met gesmoorde kruispannen.

De gevels zijn opgetrokken in een rode, machinale baksteen. Het metselwerk is uitgevoerd in kruisverband. De voorgevel is rijk gedetailleerd met (wit geverfde) natuur- en kunststeen. Langs de voorgevel loopt een uitstekende, grijs geverfde plint. De zijgevels en de achtergevel zijn gepleisterd en grijs geschilderd. De VOORGEVEL is vormgegeven in eclectische trant, die in hoofdzaak teruggaat op het Hollands classicisme. Het gevelvlak is drie vensterassen breed. De middenas is licht risalerende en wordt boven de gootijst voortgezet in een dakkapel van gelijke breedte. Het gevelvlak wordt zowel op de begane grond als de verdieping geflankeerd door in baksteen gemetselde hoekpilasters met kunststenen Ionisch kapiteel en basement. De pilasters op de verdieping zijn slanker uitgevoerd dan op de begane grond. Horizontaal wordt het gevelvlak geleed door een hoofdgestel op verdiepingshoogte en als afsluiting van het gevelvlak. Bij deze laatste is het fries versierd met festoenen en fungeert de kroonlijst, met een bijbehorende tandlijst, als gootlijst. De projecterende, grijs geverfde plint fungeert als basement. Op de begane grond is in het midden de entree, bestaande uit een gepaneelde dubbele deur met rondboogvormig bovenlicht, teruggelagen geplaatst in een portiek, dat aan de bovenzijde rondboogvormig is afgesloten, met een gebeeldhouwde kop als sluitsteen. De deur is bereikbaar via drie treden. De ingangspartij

Blad: 03

---

object	: conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer	: Stationsstraat 59; 61
plaats	: Zaandam

---

wordt geaccentueerd door een omlijsting van gecanneleerde halfzuilen met Ionisch kapiteel onder een hoofdgestel, bekroond met een gebogen fronton. In het fries is het opschrift: ANNA PAULOWNA geschilderd. Ter weerszijden van de entree bevindt zich een stolpraam met rondboogvormig bovenlicht. De ontlastingsboog heeft een als diamantkop uitgevoerde sluitsteen. Onder deze vensters bevindt zich in de plint een breed, segmentboogvormig kelderlicht, het linker nog met gietijzeren rooster.

De drie vensters op de verdieping (stolpramen met bovenlicht) zijn geplaatst op een geprofileerde, gekorniste lijst en hebben een aedacula-omlijsting met pilasters, Ionische kapitelen en fronton: driehoekig bij het middenvenster en gebogen bij de zijvensters. Een tussenstuk met voluutvormige uiteinden maakt de omlijsting van middenvenster en entree tot een geheel. De dakkapel bevat een klein T-vormig ingedeeld venster, in een aedacula-omlijsting als voornoemd, hier evenwel met een gebroken, gebogen fronton. Laag aangezette voluutvormige vleugelstukken zorgen voor de visuele aansluiting van de dakkapel bij het middenrisaliet. Tegen de LINKERZIJGEVEL is de conciërgewoning gebouwd. De gevel is blind. Het gevelvlak van het voorhuis heeft één spaarveld, het iets hoger opgetrokken gevelvlak van het achterhuis vier spaarvelden. De spaarvelden zijn aan de bovenzijde voorzien van een tandlijst, aan de onderzijde een lekdorpel.

De RECHTERZIJGEVEL van het voorhuis (één spaarveld met tandlijst en lekdorpel) bevat op de begane grond twee kleine vensters, een rondboogvormig en een cirkelvormig raam. Vlak erboven is een horizontaal gedeeld 2-ruits venster aangebracht. Op de verdieping een groot, rondboogvormig venster. Het iets hoger gevelvlak van het achterhuis is blind en heeft zowel op de begane grond als de verdieping vijf spaarvelden met tandlijst en lekdorpel.

De benedenzaal wordt verlicht door grote vensters in de ACHTERGEVEL: in het midden een breed, samengesteld venster (zesruiter met zijlichten), met ter weerszijden een zesruiter. Op de verdieping drie spaarvelden, eveneens met tandlijst en lekdorpel. Het middenspaarveld is breder dan de zijvelden.

Decoratieve, smeedijzeren muurankers sieren de gevelvlakken.

In het INTERIEUR van het voorhuis een vestibule, tochtdeur met glas-in-lood bovenlicht (verplaatst uit bovenlicht voorgevel), hal en trappenhuis met sober decoratief stucwerk, bordestrap (verlicht door langgerekt rondbogig glas-in-lood venster), eronder de keldertoegang, rechtsonder het voorhuis de kelder (met plavuizen vloer) en in de zijgevel een klein rondvenster met geëtsd sterretjesglas in gietijzeren sponning, linksvoor een gelambriseerde kamer, waarin een zwartmarmeren hoekschoorsteen. In het achterhuis zijn zowel de verenigingszaal als de tempel op de verdieping vernieuwd (beide met koefplafond). In 2001 is deze gehele zaal opnieuw geschilderd (in groene tinten) en is zowel de 'grote voorhof' (verenigingszaal) als de 'kleine voorhof' voorzien van nieuwe

lichtarmaturen. In dat jaar is ook de hal van een nieuwe schilderlaag voorzien (bruine tinten) en zijn de paneeldeuren in oorspronkelijke staat teruggebracht.

De CONCIËRGEWONING is gebouwd op een nagenoeg vierkant grondplan en telt één bouwlaag en een zolder, onder een afgeknot dak met voor-, achter- en linkerdakschild. Het dak is gedekt met gesmoorde oud-Hollandse pannen. De gevels zijn opgetrokken in baksteen. Het metselwerk van de voorgevel is uitgevoerd in kruisverband, de linkerzijgevel in halfsteens verband. Langs de voorgevel loopt een gepleisterde plint. De voorgevel bevat op de begane grond rechts de entree, bestaande uit een paneel deur met bovenlicht, teruggelegen geplaatst in een ondiep portiek, dat aan de bovenzijde segmentboogvormig wordt afgesloten. Links van de deur bevinden zich twee schuifvensters, waaronder, in de plint, drie kleine kelderopeningen zijn aangebracht. De vensters zijn geplaatst onder een segmentboogvormige ontlastingsboog, waarvan het boogveld is gevuld met een metselmozaïek. Het gevelvlak wordt beëindigd met een geprofileerde gootlijst op klosjes. In het dakvlak is een forse dakkapel aangebracht met een 6-ruits schuifvenster. De linkerzijgevel is blind. Decoratieve muurankers sieren het gevelvlak. Tegen de rechterzijgevel sluit het logegebouw aan. In de achtergevel is een samengesteld deur-/raamkozijn aangebracht.

Blad: 04

---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
plaats : Zaandam

---

voorgevel conciërgewoning (nr. 59)

detail dakkapel vrijmetselaarsloge (nr. 61)

voorgevel vrijmetselaarsloge (nr. 61)

rechterzijde voorgevel vrijmetselaarsloge

Blad: 05

---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
plaats : Zaandam

---

detail hoofdentree vrijmetselaarsloge

sluitsteen met saterkop

Blad: 06

---

object	: conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer	: Stationsstraat 59; 61
plaats	: Zaandam

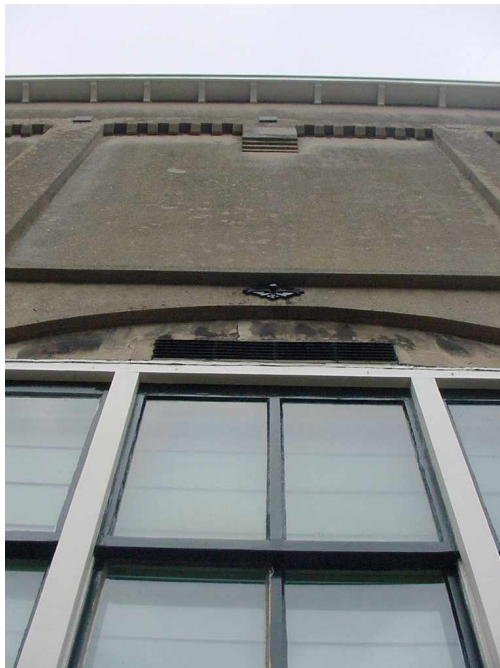
---

oostgevel vrijmetselaarsloge

oost-/zuid(achter)gevel vrijmetselaarsloge

detail achter(zuid-)gevel vrijmetselaarsloge

Blad: 07

---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**

---

plaats

: Zaandam

glas-in-lood bovenlicht vestibule (voorhuis loge)

'grote voorhof' (begane grond loge)

begane grond loge:
zicht op 'kleine voorhof'

schuifdeur tussen
'grote' en 'kleine voorhof'

opening naar keuken
(kleine voorhof)

---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
plaats : Zaandam

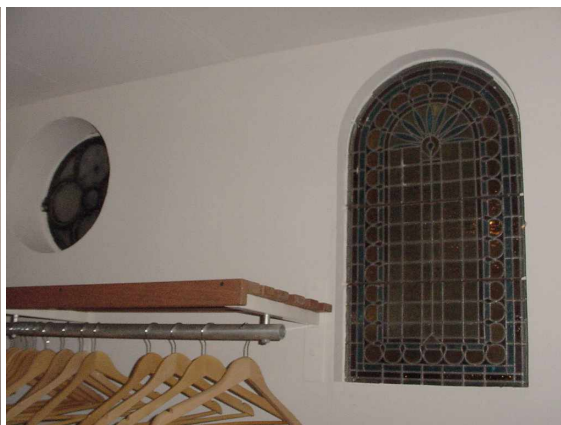
kelder onder loge

voorraimte toiletten (begane grond loge)

trappenhuis (begane grond)

rondvenster (geëtt sterretjesglas), glas-in-lood raam

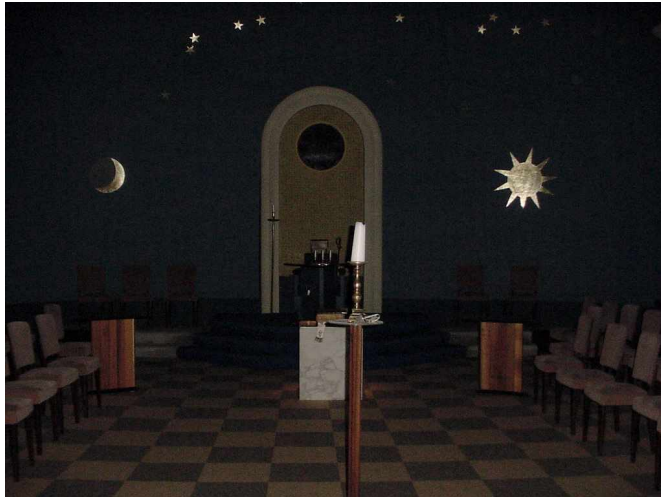

glas-in-lood raam bij trap

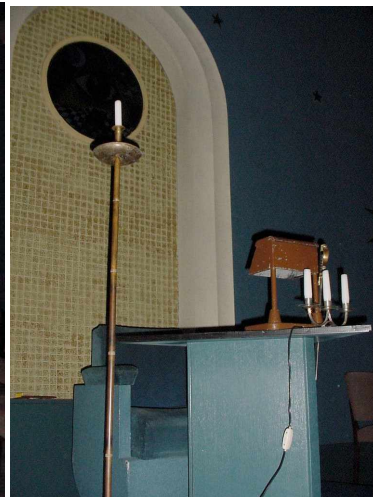
---

object : conciërgewoning en vrijmetselaarsloge 'Anna Paulowna'
straat en nummer : **Stationsstraat 59; 61**
plaats : Zaandam

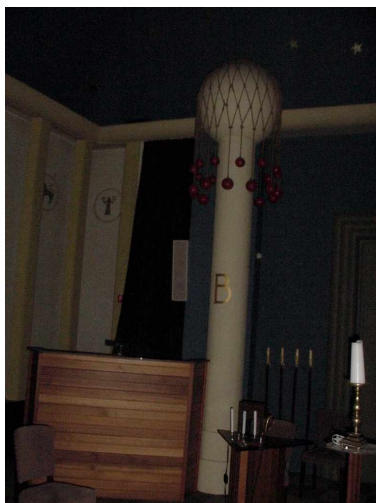

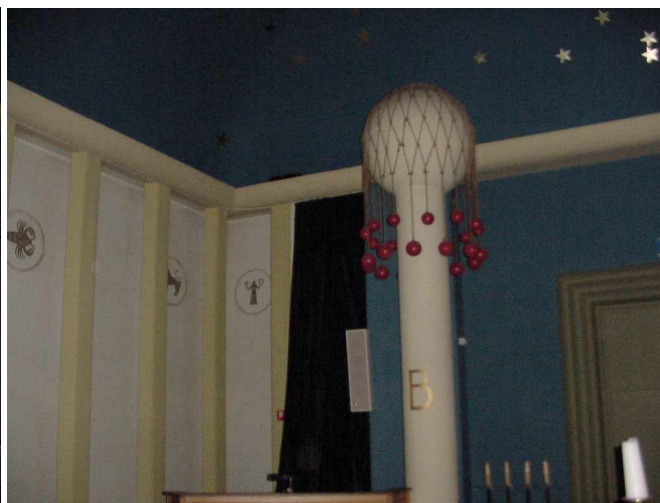
tempelzaal loge (eerste verdieping)

altaar in tempelzaal (achtergevel)

interieur tempelzaal

versierde kolom in tempelzaal

kapconstructie

zolderverdieping (voorhuis loge)